

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยในบริบทของการสร้างรายได้ให้กับประเทศโดยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ Gross Domestic Product (GDP) จากสถิตินักท่องเที่ยวเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศมากถึง 25,327,327 คนในปีพ.ศ.2550 โดยจำนวนนักท่องเที่ยวนั้นได้เพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ. 2551 เป็นจำนวน 23,511,758 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 7.72 ในส่วนของระดับรายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นพบว่าปีพ.ศ.2552 ประเทศไทยมีรายได้จากภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี จำนวน 527,000 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, เว็บไซต์) เมื่อพิจารณาในระดับภูมิภาคของประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือถือเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ถือเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยโดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี ที่มีวัฒนธรรมขอมลาวและไทยผสมผสานกันอยู่อย่างน่าสนใจ การเป็นที่ยอมรับจากนักท่องเที่ยวสามารถสังเกตได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือนพื้นที่จังหวัดต่างๆในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เมื่อพิจารณาจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยพบว่าจังหวัดนครราชสีมามีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2550 จำนวน 537,177 คนและในปีพ.ศ.2551 จำนวน 478,527 คนซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.26 ส่วนจังหวัดสุรินทร์มีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2550 จำนวน 149,695 คนและปีพ.ศ.2551 จำนวน 134,391 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.39 ในขณะที่จังหวัดศรีสะเกษมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยในปีพ.ศ.2550 จำนวน 42,012 คนและ ปีพ.ศ.2551 จำนวน 36,940 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 13.73 ส่วนจังหวัดอุบลราชธานีมีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาท่องเที่ยวในปีพ.ศ. 2550 จำนวน 146,679 คนและปีพ.ศ.2551 จำนวน 120,848 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.37 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, เว็บไซต์) จากภาพรวมจะเห็นได้ว่าพื้นที่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

นอกเหนือจากบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในมิติของมูลค่าทางทางเศรษฐกิจแล้ว อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังคงได้รับการพิจารณาให้มีความสำคัญในระดับชาติโดยเมื่อพิจารณายุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) นั้นยังคงให้ความสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาทางการท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ โดยบรรจุในยุทธศาสตร์การสร้างฐานการผลิตที่ส่งเสริมการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็งและสมดุล โดยใช้เรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเป้าสำคัญ (ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ, เว็บไซต์) นอกจากนี้ความสำคัญของการท่องเที่ยวยังได้รับการให้ความสำคัญจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในส่วนของการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2555-2559) ในประเด็นยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กล

ยุทธการวิจัยที่ 4 พัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในส่วนแผนงานวิจัยที่ 4.1 การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและรูปแบบการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม (งานส่งเสริมและประสานงานวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, เว็บไซต์) นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังบรรจุอยู่ในส่วนของโครงการวิจัยกับกลุ่มเรื่องที่ควรวิจัยเร่งด่วนตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555-2559) ในกลุ่มเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย รวมถึงนโยบายรัฐบาลที่มีนโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวและบริการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เว็บไซต์) ในระดับของมหาวิทยาลัยซึ่งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นมหาวิทยาลัยหนึ่งที่เราเรียกว่าเป็นมหาวิทยาลัยของชุมชนที่ทำหน้าที่ให้บริการทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งมีการกำหนดกรอบทิศทาง การวิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (พ.ศ. 2553-2555) ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นทิศทางการวิจัยในการบูรณาการเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและพัฒนาภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง โดยส่งเสริมการศึกษาวิจัยทางด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะในประเทศภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง และกรอบทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (พ.ศ. 2553-2555) เรื่อง การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวให้ได้รับมาตรฐานและยั่งยืน (งานส่งเสริมและประสานงานวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, เว็บไซต์)

ในบริบทของการศึกษาและวิจัยทางด้านการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการศึกษาในด้านการพัฒนาทางด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาตราสินค้าทางการท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นต้น ที่เน้นในการศึกษาถึงการสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่ศึกษาแล้วนั้น การศึกษาและวิจัยทางการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดคุณค่าทางการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมยังคงเป็นศาสตร์ทางการท่องเที่ยวแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษาในบริบทของการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมทางการท่องเที่ยว โดยการศึกษาในศาสตร์ของการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมนั้นส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นตัวตนและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวที่ควรค่าแก่การนำมาเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้ศึกษา อันเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อกันมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมปัจจุบันนั้นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นด้วย การสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ เข้าใจ ช่างสังเกตและตระหนักในความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นๆ เครื่องมือในการสื่อความหมายสามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 แบบหลักคือ เครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว (On-site interpretation) เช่น คู่มือแหล่งท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ป้ายสื่อความหมาย ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว เป็นต้น และเครื่องมือการสื่อความหมายนอกแหล่งท่องเที่ยว (Off-site interpretation) เช่น อินเทอร์เน็ต คู่มือนำเที่ยว หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร การบอกเล่าของนักท่องเที่ยวปากต่อปาก โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น โดยทั้งนี้การศึกษาทางด้านสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวนั้นไม่ได้เป็นเพียงการพิจารณาการเลือกใช้ข้อมูลเพื่อการส่งเสริมประชาสัมพันธ์หรือการตลาดที่จะถ่ายทอดข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวหากแต่ยังต้องพิจารณาถึงคุณค่า

ด้านต่างๆของแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรทางการท่องเที่ยวนั้นด้วยไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภูมิปัญญาและคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งคุณค่าต่างๆทั้งหมดนั้นจะต้องผ่านการสืบค้นและพิจารณาจากข้อมูลความเป็นจริงของพื้นที่จากผู้รู้และเจ้าของพื้นที่ นำไปสู่การออกแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยวและก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของพื้นที่อย่างบูรณาการ

จากความสำคัญของการสื่อความหมายที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ระหว่างกันของผู้มาเยือนและผู้ต้อนรับข้างต้น ทางคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาทางด้านการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ได้รับการพิจารณาให้เป็นพื้นที่ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวปีพ.ศ.2552-2555 ตามแนวคิดกลุ่มคลัสเตอร์ด้านการท่องเที่ยวที่เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์เพื่อกฎวิฤตและมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อ “กลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้” ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นปราสาทหินพิมายในจังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ศึกษาห่มบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์ วัดป่ามหาเจดีย์แก้ว (วัดล้านขวด) จังหวัดศรีสะเกษ และธรรมาสันสิงห์เทินบุษบก ธรรมาสันสิงห์ศิลาปัญวนที่บ้านชีทวน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งแต่ละแห่งล้วนมีความสำคัญและความโดดเด่นทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งนั้นล้วนแล้วแต่สะท้อนความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงศักยภาพการสื่อสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ยังคงมีปัญหาโดยเฉพาะการอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากทั้งเครื่องมือการสื่อความหมายทั้งในแหล่งท่องเที่ยวและนอกแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจความเป็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆได้ ดังนั้นการศึกษาศักยภาพการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางตามแนวคิดกลุ่มคลัสเตอร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้จึงต้องมีการศึกษาอย่างบูรณาการโดยพิจารณาถึงรากเหง้าของคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านต่างๆที่ควรค่าแก่การได้รับการถ่ายทอดไปสู่นักท่องเที่ยวรวมถึงเยาวชนรุ่นหลังของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้จะนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามของการวิจัย

1.2.1 คุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ประกอบด้วยอะไรบ้าง

1.2.2 ประสิทธิภาพของเครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้อยู่ในระดับใด

1.2.3 ควรมีแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและซาบซึ้งใจในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้อย่างไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้

1.3.2 เพื่อประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้

1.3.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและซาบซึ้งใจในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ประโยชน์ทางด้านวิชาการ ประกอบด้วย

(1) มีงานวิจัยทางการท่องเที่ยวในบริบทการพัฒนาอย่างบูรณาการในมิติคุณค่าอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบสำหรับงานวิจัยทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอื่นๆได้

(2) มีงานวิจัยในเชิงบูรณาการศาสตร์ในมิติด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ เป็นต้น

(3) มีฐานข้อมูลและองค์ความรู้ในคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้เพื่อใช้ในการด้านวิชาการต่อไป

(4) มีการเผยแพร่งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรูปแบบวารสารวิชาการ และงานวิจัยในห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆในประเทศไทย

1.4.2 ประโยชน์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

(1) งานวิจัยนี้สามารถเป็นผลงานวิจัยที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีด้านวัฒนธรรมสังคมของประเทศในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงที่สืบเนื่องมาจากการมีแนวทางในการสร้างคุณค่าในการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพให้กับแหล่งเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

(2) เกิดเครือข่ายในการพัฒนาทางการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่มีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาชนในการจัดทำวิจัยในครั้งนี้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.4.3 ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพทั้งด้านการเรียนรู้ถึงคุณค่าในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การผลประโยชน์จากจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบของมูลค่าทางเศรษฐกิจต่อไป

(1) เกิดการสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวในกลุ่มเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้

1.4.4 ประโยชน์ทางด้านการวางแผนและนโยบาย ประกอบด้วย

(1) ก่อให้เกิดการวางแผนและนโยบายด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและประชาชนในมิติการสร้างคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดการด้านสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง

(2) สร้างแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจและซาบซึ้งใจในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้

(3) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายงานวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่มุ่งเน้นการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การวางแผนและนโยบายในการยกระดับการท่องเที่ยวให้สามารถสร้างรายได้ในเขตอีสานใต้ได้

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเส้นทางตามแนวคิดกลุ่มคลัสเตอร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ซึ่งประกอบด้วย

(1) ปราสาทหินพิมาย ศาสนสถานในพุทธศาสนานิกายมหายานราวพุทธศตวรรษที่ 16-19 สร้างในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาที่ 1 ศิลปะ แบบบาปวน นครวัด บายน ตั้งอยู่ในอำเภอนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

(2) พิพิธภัณฑ์ช้างหรือศูนย์ศึกษา ศูนย์เก็บรวบรวมประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับช้าง ข้อมูลเกี่ยวกับช้างและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการคล้องช้างหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตั้งอยู่ที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์

(3) อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตำบลตาเป๊ก อำเภอนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์

(4) ธรรมาสันสิงห์ศิลปะภูวนบ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอนครราชสีมา จ.อุบลราชธานี ธรรมาสัน มีลักษณะเป็นรูปสิงห์ยืนเทินปราสาท (ตัวธรรมาสัน) สร้างด้วยอิฐถือปูน ยอดปราสาทเป็นเครื่องไม้ทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นประดับตกแต่งลายปูนปั้น และลายเขียนสีแบบศิลปะภูวนทั้งหลัง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2468 โดยช่างชาวภูวน และเป็นประติมากรรมที่มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองอุบลราชธานี

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาในครั้งนี้พิจารณาจากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหลักของจังหวัดในพื้นที่อีสานใต้ ซึ่งถือได้ว่ามีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวและสามารถดำเนินงานวิจัยได้

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ประเด็นในการศึกษาศักยภาพการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทาง

ตามแนวคิดกลุ่มคลัสเตอร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ประกอบด้วย

(1) การศึกษาคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาถึงคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในแต่ละด้าน ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic values) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical values) คุณค่าด้านภูมิปัญญา (Scientific values) คุณค่าทางสังคม (Social values) คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual values)

(2) การประเมินประสิทธิภาพของเครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ โดยเป็นการประเมินและวิเคราะห์ถึงศักยภาพ ปัญหา อุปสรรคต่างๆของเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในปัจจุบันว่ามีปัญหาอะไรบ้าง จุดอ่อนของเครื่องมือในการสื่อความหมายที่ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าใจถึงความเป็นแก่นแท้และความหมายที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นๆ ทั้งนี้จะมีการประเมินทั้งเครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว (On-site interpretation resources) และเครื่องมือการสื่อความหมายนอกแหล่งท่องเที่ยว (Off-site interpretation resources)

(3) การนำเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและซาบซึ้งใจในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเส้นทางกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ โดยเป็นการวิเคราะห์จากศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคของเครื่องมือในการสื่อความหมายทั้งเครื่องมือการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว (On-site interpretation resources) และเครื่องมือการสื่อความหมายนอกแหล่งท่องเที่ยว (Off-site interpretation resources) และหาแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือและวิธีการจัดการการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ศึกษาในครั้งนี้ และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการสื่อความหมายสำหรับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆในบริบทการจัดการการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว

1.5.3 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรในการศึกษาจะจำแนกตามรูปแบบและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาซึ่ง ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) และการระดมความคิดเห็น (Focus group) ซึ่งประกอบด้วย

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร เจ้าหน้าที่และผู้บริหารจากหน่วยงานภาครัฐ 5 คน เอกชน 5 คนและประชาชนในชุมชน 5 คนในแหล่งท่องเที่ยวที่ศึกษาในแต่ละแห่ง

(2) การแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ตามการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งที่ศึกษาแบบกำหนดความน่าจะเป็น ด้วยเทคนิควิธีการแบบชั้นภูมิโดยการแจกแบบสอบถามแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Taro Yamane ซึ่งจากสถิตินักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรมที่ศึกษาของแต่ละแห่งพบว่า ปราสาทหินพิมายมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยประมาณ 166,500 คนต่อปี (อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตามหนังสืออุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ที่ วธ 0426/292 ลงวันที่ 30 เมษายน 2551) พิพิธภัณฑ์ช้างหรือศูนย์ศึกษา หมู่บ้านช้าง บ้านตากลาง มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยประมาณ 80,000 คนต่อปี (กฤตพล ศาลางาม, สัมภาษณ์) อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยประมาณ 187,000 คนต่อปี (ศูนย์บริการข้อมูลอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง; เว็บไซต์, 2555) ธรรมชาติสิ่งมีชีวิตลึกลับบ้านชีทวน มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยประมาณ 20,000 คนต่อปี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี; เว็บไซต์, 2556)

ดังนั้นเมื่อนำตัวเลขของจำนวนประชากรทั้งหมดมาคำนวณในสูตรของ Taro Yamane จะได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ ปราสาทหินพิมาย 203.83 คน พิพิธภัณฑ์ช้างหรือศูนย์ศึกษา หมู่บ้านช้าง บ้านตากลาง 203.56 คน อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง 203.86 คน ธรรมชาติสิ่งมีชีวิตลึกลับบ้านชีทวน 202.02 คน ดังนั้นประชากรกลุ่มตัวอย่างจึงประกอบด้วยนักท่องเที่ยวไทยแหล่งท่องเที่ยวละ 200 คน รวมทั้งหมดเป็น 800 คน

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย 1 ปี (1 ตุลาคม 2556 – 30 กันยายน 2557)

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว (Tourism Interpretation) หมายถึง เป็นกิจกรรมในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายและความสัมพันธ์ ตลอดจนการใช้วัสดุต้นแบบโดยแสดงความหมายผ่านสื่อหรือเครื่องมือที่เป็นมากกว่าการสื่อสารข้อมูลความจริงโดยทั่วไป (Tilden, 1997)

1.6.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่ง ของการท่องเที่ยวที่จัดให้มีขึ้นเพื่อมุ่งเน้นให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้จากการศึกษา ความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมโดยชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวนี้ เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนมรดกทางปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นตนและหาทางที่อนุรักษ์มรดกทางปัญญานั้นไว้ให้คงอยู่สืบไป (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1.6.3 แนวคิดกลุ่มคลัสเตอร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว (Tourism Development Cluster Concept) หมายถึง เป็นหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์และมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวปี 2552- 2555 อันเนื่องมาจากภาคการท่องเที่ยวของประเทศได้รับผลกระทบจากปัจจัยด้านลบต่างๆทั้งจากวิกฤติเศรษฐกิจโลก ปัญหาความไม่สงบทางการเมืองและการระบาดของโรคต่างๆซึ่งทางรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวของประเทศ และเป็นแนวคิดที่ช่วยกู้วิกฤติให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศกลับฟื้นตัวได้ได้ในเวลาอันรวดเร็วที่สุด (ปรีดี โชติช่วง. เว็บไซต์)

1.6.4 กลุ่มเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมอีสานใต้ (Southern Isan Cultural Tourism Route) หมายถึง กลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งอารยธรรมอีสานใต้ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ชัยภูมิ และอุบลราชธานี สภาพพื้นที่โดยทั่วไปอยู่ในบริเวณที่ราบสูง ซึ่งเป็นบริเวณภายในที่ไม่มีทางติดต่อกับทะเล มีแต่เทือกเขาล้อมรอบ และมีสภาพคล้ายแอ่งกระทะที่เทลาดจากที่สูงทางตะวันตกลงสู่ที่ลุ่มต่ำทางด้านตะวันออกที่มีแม่น้ำโขงเป็นขอบเขต และทางด้านตะวันออกมีลำน้ำโขงกั้นเขตออกจากประเทศลาว (แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพตามกลุ่มท่องเที่ยว. เว็บไซต์)